

Verzorgend Wassen en Ontzorgen

Verslag van een onderzoek naar de mogelijkheden om middels de inzet van verzorgend wassen te ontzorgen.

Bennekom, 2013
LOCOmotion,
Gezondheidskundig Advies en Onderzoek
Drs. Coco Heitink
Drs. Hanneke JJ Knibbe

Inleiding

Verzorgend wassen is een nieuwe manier van wassen. Hierbij wordt de cliënt niet met water, zeep en een handdoek gewassen, maar met speciale vochtige washandjes. Deze washandjes zijn voorverpakt en geïmpregneerd met een speciale lotion waardoor ze fris ruiken, schoon wassen en de huid verzorgen. De washandjes kunnen opgewarmd worden in de magnetron waardoor er ook warm gewassen kan worden. Uit onderzoek van Knibbe & Knibbe (2009) blijkt dat dankzij deze washandjes een wasbeurt sneller en soepeler kan verlopen en dat de effecten op de huid gunstig zijn. De zorgverlener hoeft niet meer aan de slag met waskommen, water, zeep en handdoeken. Verzorgend wassen kan ook een positief effect hebben op de cliënt: er is minder pijn, spanning en vermoeidheid tijdens en na de wasbeurt en ook zijn de effecten op de huid veelal gunstig. Ook blijkt uit onderzoek dat verzorgend wassen een positief effect heeft op angst en weerstand bij cliënten op psychogeriatrische afdelingen van verpleeghuizen (Sloane et al., 2004). Intramuraal wordt verzorgend wassen steeds vaker ingezet. Op dit moment wordt verzorgend wassen echter nog beperkt gebruikt in de extramurale zorg. Dit heeft onder andere als reden dat de bekendheid van verzorgend wassen nog te wensen over laat en dat de financiering vooralsnog een probleem vormt (Heitink, 2012).

Ook het effect van verzorgend wassen op de zelfredzaamheid van de cliënten in de extramurale zorg is op dit moment nog onbekend. Intramuraal lijkt er sprake van een toename in zelfredzaamheid: de cliënt kan bijvoorbeeld zelf het bovenlichaam wassen met verzorgend wassen en krijgt alleen hulp bij het wassen van de rest van zijn lichaam. De eerste onderzoeken naar de effecten van verzorgend wassen thuis geven ook voorzichtige indicaties dat het de zelfredzaamheid zou kunnen stimuleren, maar een meer precies beeld ontbrak.

Naar aanleiding van onderzoeken die naar verzorgend wassen thuis zijn uitgevoerd is dan ook de vraag ontstaan naar de mogelijkheden om door middel van verzorgend wassen de zelfredzaamheid en autonomie thuis te bevorderen zodat de kwaliteit van leven kan toenemen en mogelijk de hoeveelheid zorg die nodig kan afnemen ('ontzorgen'). Het doel van dit onderzoek is om die mogelijkheden in kaart te brengen. Kan verzorgend wassen leiden tot meer zelfredzaamheid, autonomie en zonder kwaliteitsverlies tot ontzorgen en zo ja, in wat voor soort situaties?

Om deze vragen te beantwoorden is zijn diepte-interviews gehouden. Aan de hand van vooraf opgestelde topiclijsten is de participanten gevraagd naar hun mening over en ervaringen met verzorgend wassen en ontzorgen. De participanten waren allemaal cliënten van thuiszorg instelling Icare en zijn ook allemaal benaderd via Icare. Alle

participanten hadden als gezamenlijk kenmerk dat ze dankzij verzorgend wassen mogelijk minder gebruik maakten van zorg. De interviews zijn verwerkt en geanalyseerd en de onderzoeksresultaten zijn gebundeld in dit rapport. De resultaten uit dit onderzoek zijn daarnaast afgezet tegen de resultaten van onderzoek dat eerder dit jaar is uitgevoerd door Icare waarbij werd gekeken naar de rol van verzorgend wassen bij het stimuleren van zelfredzaamheid en het feitelijke zorggebruik bij een grotere groep. Zodoende kon het kwalitatieve dieptebeeld worden aangevuld met een bredere en meer representatiever beeld. Zodoende kunnen we betere uitspraken doen over de generaliseerbaarheid van de conclusies uit de interviews. Dit onderzoek werd uitgevoerd door Changuna Bijvank en Laura Hartog van Icare. Beiden hebben ons ook ondersteund bij dit onderzoek. We danken beiden dan ook voor hun inzet en betrokkenheid bij dit onderzoek. Dat geldt uiteraard eveneens voor de cliënten die bereid waren tot een interview. We spreken de hoop uit dat dit onderzoek een steentje kan bijdragen aan de verantwoorde inzet van verzorgend wassen thuis voor zowel cliënten als mantelzorgers als de zorg in het algemeen.

In hoofdstuk 2 gaan we in op de onderzoeksmethodes die gehanteerd zijn voor de interviews, waarna in hoofdstuk 3 de resultaten daarvan worden gepresenteerd. Hoofdstuk 4 bevat een samenvatting van het onderzoek dat is uitgevoerd op basis van de registratie van Icare zelf. Hoofdstuk 5 sluit af met de conclusies.

2. Onderzoeksmethoden

Om antwoord te krijgen op de onderzoeksvragen is er in dit onderzoek gebruik gemaakt van kwalitatieve methoden in de vorm van semigestructureerde interviews. Aan de hand van vooraf opgestelde topiclijsten is de participanten gevraagd naar hun mening over zelfredzaamheid, ontzorgen, het gebruik van en de tevredenheid over verzorgend wassen. Het eerder door ons uitgevoerde onderzoek bij cliënten, mantelzorgers en zelfstandige gebruikers die niet in zorg zijn en de ervaringen bij Icare hebben daarvoor centraal gestaan en als bron gediend. In totaal zijn er acht interviews afgenomen.

Voor dit onderzoek is expliciet gezocht naar respondenten met één van de twee volgende kenmerken:

- 1. Mensen die wel in zorg zijn, maar een deel van deze zorg weer zelf kunnen uitvoeren met VW*
- 2. Mensen die nu in zorg zijn, maar met VW voor dat deel uit zorg kunnen.*

Bij de interviews werd eerst naar algemene kenmerken gevraagd, daarna heel open naar de eerste mening rondom verzorgend wassen. Vervolgens werden er vragen gesteld over het keuzeproces voor verzorgend wassen, de introductie ervan, de mate waarin zelfredzaamheid belangrijk is voor de cliënten en in welke mate verzorgend wassen ze helpt om zelfredzaam te blijven. Afsluitend zijn er vragen gesteld over een eventueel ontzorg proces en naar de eventuele mogelijkheden of beperkingen van verzorgend wassen bij ontzorgen.

De interviews werden uitgevoerd door een sociaal wetenschapper (CH) die geen betrokkenheid bij ofwel de leverancier van verzorgend wassen ofwel Icare had. De participanten waren zodoende volledig vrij in het geven van hun mening en volledige anonimiteit werd gegarandeerd.

De interviews zijn integraal opgenomen op band, vervolgens volledig getranscribeerd en daarna gecodeerd in het programma MAXQDA. Dat is een wetenschappelijk programma dat veel gebruikt wordt voor kwalitatief onderzoek zoals dit. Er is gebruik gemaakt van een open codering waarmee geprobeerd is een duidelijk en zo rijk mogelijk overzicht te krijgen van de informatie die uit de interviews naar voren kwam. Vervolgens is aan de hand van de bijbehorende codes en informatie een antwoord gegeven op de verschillende vragen van dit onderzoek. Dit is gebeurd door relaties of verbanden te zoeken in de

informatie aan de hand van de codes. Deze methode werd ook in ons eerdere onderzoek naar de cliëntbeleving en het cliëntperspectief gehanteerd. De methode is vrij arbeidsintensief, maar maakt het wel mogelijk om met een vrij beperkt aantal interviews een zo rijk en valide mogelijk overzicht van het cliëntperspectief te geven. We geven nu een overzicht van de resultaten.

3. Resultaten Interviews

Huidig gebruik verzorgend wassen

Het bleek dat vier van de acht respondenten verzorgend wassen op het moment van de interviews niet meer gebruikten. Voor een aantal respondenten was verzorgend wassen een tijdelijke oplossing voor een periode waarin het lichamenlijk minder ging. Na die periode werd weer overgeschakeld naar wassen met water en zeep of werd er weer gedoucht. Deze respondenten hebben de periode dat ze gebruik maakten van de methode als uitgangspunt genomen.

Allereerst is er gekeken waar de respondenten verzorgend wassen voor gebruikten en of ze tevreden zijn over de methode. Door de helft van de participanten wordt verzorgend wassen vooral gebruikt voor het wassen van het onderlichaam en door de andere helft voor het wassen van het volledige lichaam. In alle gevallen wordt deze wasbeurt deels uitgevoerd door een ander persoon dan de respondent zelf, bijvoorbeeld door een zorgverlener of een mantelzorger. Geen van de respondenten gebruikte de verzorgend wassen washandjes buitenshuis tijdens bijvoorbeeld uitstapjes.

Tevredenheid

De tevredenheid over verzorgend wassen is groot. De respondenten vinden het een ideaal hulpmiddel en ze zouden ook liever niet meer zonder willen of hadden niet zonder gekund. Ze vinden het een erg prettige manier van wassen, vooral wanneer er sprake is van lastige situaties zoals veel pijn, niet uit bed kunnen komen, vermoeidheid of incontinentie van feces.

Meer dan de helft van de respondenten zou verzorgend wassen aan iemand anders aanraden en dan vooral aan mensen die bedlegerig zijn. Slechts één respondent geeft aan ontevreden te zijn over verzorgend wassen, niet zozeer vanwege het product zelf, maar vooral omdat hij/zij het water en zeep mist. Deze respondent is inmiddels weer overgeschakeld op de normale manier van wassen met water en zeep en kon ook dat ook fysiek weer. Ook deze respondent zag echter wel de voordelen van verzorgend wassen toen hij lichamenlijke problemen ondervond, dit blijkt ook uit het volgende citaat:

'Maar ik kan best begrijpen zoals mensen die dan helemaal bedlegerig zijn, en die echt veel zorg hebben, dat het daar ideaal voor is. Als ze een keer met zo'n washandje erover heen gaan dat ze gelijk schoon zijn, en als ze dan niet om moeten draaien en weer omdraaien om weer droog te maken, zulke mensen is het ideaal voor.'

Als grootste voordeel van verzorgend wassen noemen de respondenten het ontbreken van water en zeep. Hierdoor is er veel minder 'gedoe' aan het bed en verloopt de wasbeurt sneller. Tegelijkertijd geven de respondenten het gemis van het 'gevoel van' water ook aan als grootste nadeel van verzorgend wassen. Het niet meer onder de warme douche kunnen staan of het ervaren van water op de huid wordt als een gemis ervaren. Dit betekent ook dat de respondenten aangeven dat ze zodra er een mogelijkheid is tot douchen of zelfstandig wassen met water en zeep ze dit absoluut verkiezen boven verzorgend wassen, ondanks dat ze toch erg tevreden zijn erover. We constateerden dit ook in eerdere onderzoeken waar men zodra het kon weer overschakelde naar de gewone methode of naar douchen. Afhankelijkheid en ongepast gebruik ligt zodoende niet voor de hand.

Als andere nadelen aan de verzorgend wassen washandjes worden twee dingen genoemd. Het eerste punt is dat ze snel afkoelen. Dit blijkt ook uit het volgende citaat:

'Ze mogen van mij wel niet zo snel afkoelen, als je toch wat vraagt over die doekjes! De doekjes doen ze dan in die magnetron, en dan laten ze dat dichtzitten en dat stoppen ze dan soms tussen het laken een beetje dat het warm blijft, dus ze koelen héél snel af. Ze zijn in het begin heel heet, moet je echt wapperen, om ze door je gezicht te halen, maar daarna zijn ze, ze zijn heel snel afgekoeld.'

Als tweede nadeel wordt door een enkeling genoemd dat de washandjes geen goede invloed hebben op de huid. Dit is opvallend omdat uit onderzoek juist blijkt dat verzorgend wassen een positief effect kan hebben op de conditie van de huid van de cliënt (Zweerts, 2004, Allegeart, 2003, Knibbe, 2012). Wellicht dat hier een incidenteel probleem aan ten grondslag lag. Het benadrukt dat verzorgend wassen altijd gericht ingezet moet worden en dat er ook nagegaan moet worden of het goed gaat en of er niet, zoals kennelijk in dit geval is gebeurd, nadelen ontstaan voor bijv. de huid. Meestal zijn deze problemen namelijk goed op te lossen, door bijv. een andere was- of droogtechniek. De respondenten gaven aan niet meer afval of minder wasgoed te hebben dankzij de washandjes. Dit zagen zij daarom niet als een groot voor- of nadeel van verzorgend wassen.

Geen van de respondenten hoeft op dit moment financieel bij te dragen aan de washandjes, maar bijna alle respondenten geven aan dat ze het waard zouden vinden om wel te moeten betalen voor verzorgend wassen. Ze zouden er zeker een bijdrage voor over hebben om gewassen te blijven worden met verzorgend wassen.

Verzorgend wassen en zelfredzaamheid

Uit de interviews blijkt dat zelfredzaamheid voor alle respondenten erg belangrijk is. Het liefste doen ze zoveel mogelijk zelf en komen ze ook zelfstandig het huis uit. Dit blijkt ook uit het volgende citaat van één van de respondenten:

'Ik weet wie ik ben uiteindelijk. En zo lang de zorg niet nodig is doe ik het allemaal zelf. Al is het dan wel soms met een beetje moeite. Maar wat vandaag niet lukt, lukt morgen en wat morgen niet lukt dat lukt dan overmorgen wel. Want zo werkt het.'

Rol van verzorgend wassen bij zelfredzaamheid

Over de vraag of verzorgend wassen helpt bij het behouden van zelfstandigheid zijn de respondenten verdeeld.

De helft van de respondenten geeft aan dat ze dankzij verzorgend wassen zelfstandiger zijn geworden omdat ze nu af en toe zelf 'kleine' dingen zelfstandig kunnen wassen zoals het gezicht, bovenlichaam of handen. Één van de respondenten betreft ook een mantelzorgsituatie. De mantelzorger geeft aan dat ze zich dankzij verzorgend wassen zelfstandiger voelt omdat ze nu haar man *zelf* kan helpen als hij bijvoorbeeld incontinent is geweest.

Tegelijkertijd geeft de andere helft van de respondenten aan dat verzorgend wassen ze niet helpt bij het behouden van volledige zelfredzaamheid. Ze geven aan dat ze ondanks verzorgend wassen nog steeds afhankelijk zijn en hulp nodig hebben bij het wassen. Zij geven ook aan dat er geen (was) handelingen zijn die ze weer zelfstandig kunnen uitvoeren dankzij verzorgend wassen.

Daarnaast heeft meer zelfredzaamheid geen rol gespeeld bij de keuze van de respondenten om verzorgend wassen te gaan gebruiken. Wat de respondenten als grootste reden noemden om verzorgend wassen te gaan gebruiken was het gemak en de geringere vermoeidheid die verzorgend wassen met zich meebrengt tijdens de wasbeurt.

Verzorgend wassen en ontzorgen

Wat opvalt is dat geen enkele van de respondenten aangeeft het belangrijk te vinden om minder zorg te gebruiken. De meeste respondenten zijn van mening dat ze de zorg 'gewoon nodig hebben' en dat er geen mogelijkheid bestaat dat ze in de toekomst minder gebruik zullen gaan maken van zorg. Twee van de respondenten geven aan dat ze het prettig vinden als zorgverleners regelmatig blijven langskomen omdat er dan altijd om advies gevraagd kan worden. Dit komt ook naar voren in het volgende citaat:

'Ik vind het wel fijn dat ze twee keer per dag komen. Want als er wat is kan je altijd wat vragen. Als hij niet lekker is. Hij valt nog wel eens een keer. Dan kun je er altijd even over praten, dat is nog wel fijn. En die kunnen dan weer tips geven. Ja, dat vind ik wel heel belangrijk.'

Gebruik van minder zorg: later, deels, minder vaak, korter

Wanneer we vanuit het basisprincipe van zelfredzaamheid verder inzoomen op de mogelijkheden om minder zorg te gebruiken ontstaat het volgende beeld. Het blijkt dat dit overkoepelende begrip van minder zorg onder te verdelen is in de volgende concepten.

zelfredzamer

Zoals hierboven al gemeld werd geeft de helft van de respondenten aan dat zij meer zelfredzaam zijn geworden. Ze kunnen zich deels zelf wassen en/of hun mantelzorger kan dit.

latere zorginzet en/of eerder stoppen

Drie van de acht respondenten geven aan dat ze het idee hebben dat ze minder zorg gebruik(t)en dankzij verzorgend wassen. Dit kwam bijvoorbeeld omdat de zorg eerder kon stoppen, maar het bleek dat dit met name kwam omdat ze *later* in een ziekteproces ingeschakeld kon worden, bijvoorbeeld omdat een mantelzorger met behulp van verzorgend wassen de wasbeurt nog zelf kon uitvoeren. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het volgende citaat:

'Ik denk ook wel dat de zorg dan wel eerder op de proppen was gekomen (als er geen gebruik was gemaakt van verzorgend wassen). Ja, want je gaat toch, je moet toch meer handelingen verrichten. Als je zo wilt wassen. Of je gaat geforceerd wassen.'

minder vaak

Enkele respondenten (3) geven aan dat er minder zorgmomenten zijn, maar dat de zorg wel nodig blijft. Vijf respondenten, en daarmee een kleine meerderheid, geven aan dat ze niet het idee hebben dat ze minder *vaak* zorg gebruiken dankzij verzorgend wassen. Ze geven aan dat de zorgverleners nog even vaak moeten komen wanneer er gebruik wordt gemaakt van verzorgend wassen en de respondenten zien ook geen mogelijkheid tot het gebruik van minder lang of intensief zorg in de eigen situatie. Dit blijkt ook uit het volgende citaat:

'Nee, dat is niet aan de orde eigenlijk (minder zorg gebruiken). Want ik kan het ook niet vanwege mijn rug hem helemaal helpen. Dat bukken dat is zo moeilijk. Dus er zou toch evenwel iemand mij moeten helpen. En bij het uitkleden 's avonds enzo.'

sneller klaar

Twee respondenten aan dat ze het idee hebben dat de zorgverleners sneller werken en eerder weer weg zijn. Dit wordt zonder meer als prettig ervaren, omdat er zo minder 'gedoe aan het lijf' is en er zo minder energie verbruikt wordt. Dàt ze komen is zodoende prettig, maar het wordt ook weer gewaardeerd dat ze sneller klaar zijn.

Verzorgend wassen als geschikt middel voor ontzorgen

De respondenten zijn verdeeld over de vraag of verzorgend wassen een geschikt middel is om te ontzorgen. De ene helft van de respondenten ziet dit absoluut niet en denkt niet dat de washandjes een verschil zullen maken bij de hoeveelheid zorg die iemand nodig heeft. Een respondent geeft bijvoorbeeld aan dat 'haar benen dankzij de washandjes niet ineens beter worden'. Een andere respondent geeft aan dat verzorgend wassen vooral een makkelijkere en snellere manier van wassen is, maar dat het niet tot het gebruik van minder zorg zal leiden:

'Ik denk dat het te maken heeft met hoe je er zelf instaat. Ik ken wel een hele hoop mensen die kunnen het waarschijnlijk niet. Of die het niet aankunnen. Maar ik denk niet dat het wat te maken heeft met de washandjes of met de manier waarop je het doet. Ik denk niet dat daar veel verschil zal uitmaken. Dat zeg ik, het heeft alleen een voordeel dat het, dat het gewoon minder ingewikkeld is. Ja. En dat het voor degene die verzorgd wordt gewoon wat makkelijker is. En sneller.'

De andere helft van de respondenten ziet hier juist wel mogelijkheden en dan voornamelijk bij mensen die sowieso nog deels zelfredzaam zijn. Dit blijkt ook uit het volgende citaat:

'De handelingen in de wasbeurt zijn nog wel hetzelfde. Het is maar hoever of je bent. Als je beginnend ziek bent of zoiets, dan zal het wel schelen. Dat je dan zo zo'n washandje kan pakken en dat je je eigen van onderen kunt wassen. En ook wel in het gezicht natuurlijk.'

De respondenten zijn dus verdeeld over de vraag of verzorgend wassen daadwerkelijk tot ontzorgen zou kunnen leiden. Wat opvalt is dat de respondenten gewone vochtige

doekjes (Kruidvat, HEMA) als een prima alternatief voor verzorgend wassen zien. Op de vraag wat er volgens hun zou veranderen als verzorgend wassen zou verdwijnen antwoordde een aantal respondenten dat ze dan wel gewoon doekjes bij de HEMA of de Action zouden gaan halen. Wellicht zijn de cliënten zich dus nog niet volledig bewust van de werking van verzorgend wassen en dat de washandjes van verzorgend wassen speciaal zijn ontwikkeld voor de dagelijkse wasbeurt en goed zijn voor de huid. De kwaliteit van de voor de consument breed verkrijgbare washandjes heeft niet die controleerbare kwaliteit van de samenstelling. Voorlichting en aandacht voor de implementatie op langere termijn blijft dus van groot belang. Het concept lijkt eenvoudig, is dat in essentie ook, maar aandacht blijft wel nodig om fouten en nadelige gevolgen door onjuist gebruik te voorkomen.

4. Resultaten registratie Icare

In het eerste halfjaar van 2013 zijn door Icare in totaal 119 cliënten geholpen met verzorgend wassen. Daarvan is de mate waarin zij zelfredzamer zijn geworden nagegaan in de vorm van casuïstiek en de intensiteit van het feitelijk zorggebruik. De informatie uit de interviews (vooral kwalitatief en diepgaand) kan zodoende aangevuld worden met de bredere, meer kwantitatieve en meer representatieve informatie uit deze feitelijke registratie.

Zelfredzaamheid

Ook daar blijkt dat er bij een kleine groep inderdaad sprake is van meer zelfredzaamheid en minder zorginzet. 14% van de cliënten is meer zelfredzaam geworden door het gebruik van verzorgend wassen. 7% is gedeeltelijk of volledig zelfredzaam geworden doordat mantelzorgers de zorg konden overnemen bij het gebruik van verzorgend wassen. De resterende 79% van de cliënten is niet zelfredzamer geworden door het gebruik van verzorgend wassen. Van die laatste groep wil 68% verzorgend wassen blijven gebruiken door het ervaren van minder pijn, vermoeidheid en jeuk. Het gaat dan om een zeer gevarieerde doelgroep, maar de groep dementerenden, COPD en cliënten waarbij sprake was van een palliatief traject was sterk vertegenwoordigd. Door Icare wordt benadrukt dat de cliënten die weliswaar niet zelfredzamer zijn geworden soms een uitgesproken meerwaarde ervaren van verzorgend wassen omdat zij meer energie overhouden om ander dingen te doen door de minder vermoeiende wasbeurt.

Ongeveer een kwart van de cliënten wil geen gebruik meer maken van verzorgend wassen met name door het minder prettig ervaren van verzorgend wassen ten opzichte van een normale wasbeurt.

Casuïstiek

In aanvulling op de voorbeelden uit de interviews geven we enkele voorbeelden vanuit het Icare bestand. Ze geven mooi de kleuring aan van de groep cliënten die van verzorgend wassen gebruik maakt. Eerder onderzoek dat we samen met CMO Flevoland uitvoerden liet al zien dat ook ouders met (meervoudig) gehandicapte kinderen die *geen* zorg ontvingen, in staat waren om beter, lichter en langer zelfredzaam te blijven naar volle tevredenheid en zo ook de inzet van zorg te voorkomen of te beperken tot hulp bij de douchebeurt (Knibbe et al, 2011). De beschrijvingen en de registratiegegevens die hierboven staan en eerder onderzoek bij Icare (Knibbe & Sprey 2011) bevestigen tevens het beeld van mensen die verzorgend wassen waarderen, maar er ook weer voor kiezen

om, zodra dat kan, weer zelf met water en zeep te wassen of zelfstandig te gaan douchen. Afhankelijkheid van een product als dit en 'ongepast gebruik' lijkt hiermee onwaarschijnlijk.

Wassen en douchen

Een voorbeeld van een cliënt die zelfredzaam is geworden is een cliënt die elke dag hulp kreeg met wassen, waarvan 2 maal per week hulp bij het douchen. Met behulp van verzorgend wassen bleek de cliënt zichzelf te kunnen wassen en was er alleen nog hulp nodig 2 maal per week bij het douchen.

Deels zelfredzaam

Een ander voorbeeld is een cliënt die met behulp van verzorgend wassen slechts hulp nodig heeft met het wassen van haar onderlichaam in plaats van haar hele lichaam, dit scheelt per dag de helft van de tijd: dus zij is ook deels zelfredzaam, maar blijft wel in zorg.

Acuut korter of geen zorg nodig

Veelal werden cliënten geholpen die al lange tijd in zorg waren. Maar er waren ook voorbeelden van cliënten die door een acute situatie zoals bijvoorbeeld een gebroken arm of een gescheurde knieband korte tijd geholpen moesten worden met wassen, waarbij het gebruik van verzorgend wassen zorgde voor minder zorg of structureel uit zorg gaan.

Terminaal palliatieve zorg

De cliënten waarbij mantelzorgers de zorg (gedeeltelijk) hebben overgenomen bleken veelal cliënten te zijn in een terminale of palliatieve fase van hun ziekteproces. Uit diverse casussen blijkt dat er dan al veel thuiszorg over de vloer komt en dat mantelzorgers het als prettig ervaren, wanneer mogelijk om een deel van deze zorg over te nemen zolang dat nog kan.

Mantelzorgers nemen over

Er is ook een aantal voorbeelden waarbij mantelzorgers dagelijks daadwerkelijk een zorgmoment overnemen van professionals door het gebruik van verzorgend wassen. Daarnaast namen mantelzorgers de wasbeurt over bij enkele dementerende cliënten waarbij bijvoorbeeld sprake was van incontinentie, zoals dat ook bleek in een van de interviews. Verzorgend wassen bleek dan een goede manier om tussentijds door de mantelzorgers gewassen te kunnen worden in plaats van dan ongeplande thuiszorg te moeten inzetten.

Conclusies Icare registratie-analyse

Wanneer kosten en baten tegen elkaar worden afgezet levert verzorgend wassen een belangrijk aandeel in het verbeteren van de kwaliteit van leven en kwaliteit van zorg. Daarnaast levert het een kostenbesparing op ten behoeve van de AWBZ door besparing in de tijd per wasbeurt en het besparen van zorgtijd door het bereiken van meer zelfredzaamheid, ook wanneer de meerkosten van verzorgend wassen verrekend worden, ook al blijft er sprake van een deels tegengestelde prikkel in financiële zin (zie Businesscase Verzorgend Wassen Thuis, Knibbe et al. in samenwerking met Icare, 2012).

Het advies van Icare is om verzorgend wassen structureel in te zetten in de thuiszorg, bij alle cliënten waarbij het haalbaar is om toe te werken naar zelfredzaamheid, eventueel met inzet en ondersteuning van en door mantelzorgers. Daarnaast kan het ook ingezet worden bij andere, gemotiveerde cliënten aangezien dit ook een structurele reductie aan kosten kan opleveren evenals een verbetering van de kwaliteit van zorg en leven. De verpleegkundige en verzorgende spelen een belangrijke rol in de kennisoverdracht over verzorgend wassen naar de cliënt en de mantelzorger. Dit is ook echt nodig gezien de ervaringen met verzorgend wassen tot nu toe. Het is dan ook belangrijk dat verpleegkundige en verzorgende goed opgeleid worden in het gebruik van verzorgend wassen. Daarvoor zijn inmiddels diverse korte films en een door de V&VN geaccrediteerde e-learning-module ontwikkeld om te gebruiken voor deze scholing.

Een belangrijk knelpunt is op dit moment de bekostigingssystematiek in de thuiszorg van verzorgend wassen. Dit is onderwerp van gesprek geweest tussen Actiz en ZN. Icare en LOCOmotion hebben daarin een actieve ondersteunende rol gespeeld. In de zorginkoopgids AWBZ geeft ZN met de zorgkantoren aan wat de uitgangspunten zijn voor kwalitatief goede en doelmatige zorginkoop. Bij elk uitgangspunt is benoemd hoe zorginkopers dit uitgangspunt via de zorginkoop kunnen versterken. Eén van de uitgangspunten is 'Beter resultaat per bestede euro'. Voor de zorginkoop 2014 is aan dit uitgangspunt het principe van 'gepast gebruik' toegevoegd. Verzorgend wassen wordt daarbij expliciet als voorbeeld genoemd. Concreet wordt aangegeven dat de zorgkantoren via de zorginkoop gepast gebruik kunnen stimuleren. Het lijkt dan ook zeer reëel om verzorgend wassen te bekostigen middels de AWBZ afspraken die elke zorgorganisatie maakt met de zorgkantoren.

5. Conclusies

Middels de interviews werd een kwalitatief rijk en diepgaand beeld geschetst van het gebruik van verzorgend wassen vanuit cliënt- en mantelzorgperspectief. Er werd een gedetailleerde onderzoeksmethode gebruikt om alle specifieke ervaringen en details boven te halen en in beeld te brengen. Dit beeld is aanvullend op en meer diepgaand dan de eerdere onderzoeken onder deze doelgroep.

De informatie uit de interviews kon goed aangevuld worden met de bredere, meer kwantitatieve en meer representatieve informatie uit de feitelijke registratie van Icare zelf waardoor een vrij volledig beeld is ontstaan ondanks het tamelijk beperkte aantal interviews.

Allereerst blijkt dat de respondenten ronduit tevreden zijn over verzorgend wassen en dat ze ook liever niet meer zonder zouden willen. Ze zijn bereid er zelf financieel aan bij te dragen. Daarnaast blijkt dat zelfredzaamheid voor de respondenten erg belangrijk is. Verzorgend wassen draagt in de helft van de gevallen bij aan deze zelfredzaamheid. In deze gevallen gaat het dan veelal om kleine handelingen die de cliënten nu zelf kunnen uitvoeren. Te denken valt aan het zoals het weer zelf wassen van handen, gezicht of bovenlichaam. Zelfredzaamheid heeft bij deze respondenten tevoren echter geen rol gespeeld bij de keuze voor verzorgend wassen. De respondenten vinden het geen van allen belangrijk om minder zorg te gebruiken, een aantal geeft aan dat ze het zelfs wel prettig vinden als de zorgverleners langskomen en dit liever niet zouden missen.

Uit de resultaten kwam naar voren dat een kleine meerderheid aangeeft dat ze zelf niet het idee hebben dat ze minder zorg gebruiken dankzij verzorgend wassen. Aan de andere kant blijkt feitelijk wel dat hier in enige mate sprake van is wanneer dit geconcretiseerd wordt in begrippen als korter, later of minder vaak. De concepten 'ontzorgen', 'zelfredzaamheid' en 'zorggebruik' zijn vaak nog te abstract voor zorggebruikers om zo te gebruiken. Het is nodig om ze in het onderzoek en de interviews echt nader te concretiseren. Dan, na deze concretisering, blijkt wel degelijk dat er in een aantal gevallen later, minder frequent en/of korter zorg werd ingeschakeld en dat het zorgmoment sneller verliep dankzij verzorgend wassen omdat iemand zelf deels zichzelf wast of omdat het nu eenmaal minder tijd kost. Hier wordt dus wel degelijk minder gebruik gemaakt van zorg.

Van volledig ontzorgen is in dit kwalitatieve onderzoek geen sprake geweest. Een deel van de respondenten ziet wel mogelijkheden tot ontzorgen met behulp van verzorgend wassen en dan vooral bij cliënten die nog deels zelfredzaam zijn.

We kunnen nu concluderen dat in enkele gevallen sprake kan zijn en was van het gebruik van minder zorg dankzij verzorgend wassen. Ditzelfde geldt voor de invloed van verzorgend wassen op zelfredzaamheid. De wasbeurt verloopt vooral sneller en zorg kan later, minder vaak en/of korter ingeschakeld te worden.

Deze conclusies versterken inhoudelijk en kwalitatief de kwantitatieve gegevens uit de registratie die Icare uitvoerde in het voorjaar van 2013 en die we in dit onderzoeksverslag hebben samengevat. Deze onderzoeken zijn meer representatiever dan de interviewgegevens. In die registratiegegevens werd gekeken naar de meerwaarde van verzorgend wassen bij het stimuleren naar zelfredzaamheid. Hieruit bleek dat 14% van de cliënten gedeeltelijk of volledig zelfredzaam is geworden door het gebruik van verzorgend wassen en dat 7% van de cliënten gedeeltelijk of volledig zelfredzaam is geworden doordat mantelzorgers de zorg konden overnemen dankzij het gebruik van verzorgend wassen. Een goede begeleiding daarbij door de verpleegkundigen en verzorgenden blijft van groot belang en het belang hiervan mag niet onderschat worden. Het lijkt daarom ook aan te bevelen om die borging en ondersteuning ook in de financiering mee te nemen.

We hebben enkele resultaten samengevat in de onderstaande tabel:

Tabel 1. Resultaten zelfredzaamheid en ontzorgen

	% Ja
Verzorgend wassen helpt mij bij zelfredzaamheid	50%
Dankzij verzorgend wassen gebruik ik minder zorg	37,5%
<i>Later zorg inzet</i>	37,5%
<i>Minder vaak zorginzet</i>	37,5%
<i>Minder lang zorginzet</i>	25,0%
Verzorgend wassen is een geschikt middel om te ontzorgen	50%
Kwantitatieve registratie Icare	
Geheel / deels zelfredzaam door verzorgend wassen	14%
Geheel/deels zelfredzaam door mantelzorger die verzorgend wassen inzet	7%

De eindconclusie luidt dat er bij een deel van de cliënten sprake is en kan zijn van meer zelfredzaamheid, autonomie, betere kwaliteit van leven en zorg en een gebruik van minder zorg dankzij verzorgend wassen. Ditzelfde geldt voor de mening over en ervaring met de invloed van verzorgend wassen op zelfredzaamheid door cliënten zelf en hun eventuele mantelzorgers. Als het gaat om ontzorgen, blijkt dat de wasbeurt vooral sneller verloopt en de zorg kan later, minder vaak en/of korter ingeschakeld worden. Wel benadrukken we het belang van een goede implementatie door de verpleegkundige en verzorgende: de introductie en follow-up moet geborgd zijn.

Bijlage A: Bronnen

- Allegaert, D. (2003). Van wassen naar washen, het gebruik van wasdoekjes, een volwaardig alternatief? Hogeschool Zeeland, HBO-V.*
- Knibbe, J.J. & Knibbe, N.E. (2012). Verzorgend Wassen: de Lange Termijn Effecten, Meningen en Ervaringen van Cliënten en Verzoekers. LOCOmotion, Bennekom.*
- Knibbe, J.J., Knibbe, N.E. & Sprey, M. (2012). Businesscase rekenmodule verzorgend wassen thuis. Icare & LOCOmotion iov ZonMw, Bennekom, 2012.*
- Knibbe, J.J. & Knibbe, N.E. (2009). Innovatie in de Basiszorg: een Eerste Inventarisatie van Meningen en Ervaringen op Basis van Onderzoek met de Innovatiespiegel. Stichting Arbeidsmarkt- en Opleidingsbeleid Verpleeg-, Verzorgingshuizen en Thuiszorg. LOCOmotion, Bennekom.*
- Knibbe, J.J., Knibbe, N.E. & Vught van, F. (2008). Markante Marges: Effectieve Innovaties in 53 de Directe Zorg. Zoetermeer: Platform Zorginnovatie/Stichting Regioplus.*
- Knibbe, J.J. & Knibbe, N.E. (2006). Businesscase Verzorgend Wassen (Wassen-zonder-Water):Verkenning van de Waarde van een Nieuwe Wasmethode. LOCOmotion, verkregen 2 maart 2011.*
- Sloane, P.D., Hoeffler, B., Mitchell, C.M., McKenzie, D.A., Barrick, A.L., Rader, J., Steward, B.J. (2004). Effect of Person-Centered Showering and the Towel Bath on Bathing-Associated Aggression, Agitation, and Discomfort in Nursing Home Residents with Dementia: A Randomized Controlled Trial. Journal American Geriatrics Society, 52, 1795 – 1804.*
- Zweerts, B. (2004). Weg met de Waskom. Nursing, 22.*